

A SZEMÉLY, A RÉGIÓ ÉS A FÖDERALIZMUS

MEGEMLEKÉZÉS A SZÁZ ÉVE SZÜLETETT DENIS DE ROUGEMONTRÓL

Guy Turchany

a Magyar Professzorok Világtanácsának alelnöke

Erős Vilmos

PhD, egyetemi docens, Debreceni Egyetem, Történelmi Intézet

eros.vilmos@vipmail.hu

Gondolkodás a kezekkel (Rougemont, 1972) címmel jelent meg 1936-ban Denis de Rougemont első európai kiáltványa. E kiáltvány az elkötelezett gondolkodás programja. Elkötelezettség itt persze nem pártszerűséget jelent, belépést a politikai vallás világába, hanem egész egyszerűen az eszmék és cselekedetek politikai következményeinek felvállalását. Denis de Rougemont nagyratörő vágya a cselekvő gondolkodás volt. „...egy gondolat megvalósítása nem pusztán annak a gyakorlatba való átültetését jelenti... sokkal inkább a gondolattal való szenvedélyes együvé válást és annak másokkal történő megosztását.” (Rougemont, 1972, 238.) Szenvédélyesen dolgozott egy egyesült Európán, amely egyszerre találkozópontja a föderalista gondolkodásnak, a perszonalizmusnak, az elkötelezett író európai cselekvésének és a jövőről való elképzeléseinek.

E hármastengely képezi alapját jelen tanulmány tartalmának és felépítésének is. Ezen írás céljai szerint felvázolni kívánja

Denis de Rougemont gondolatainak gazdagságát, alkotó képzeletét és nagyvonalú cselekedeteit. Mindezek vezérfonala, ahogy ő szerette megfogalmazni: a személy, a család és a föderalizmus hármastengelyében testesül meg.

A perszonalista

Denis de Rougemont elkötelezett író volt. A *Személy politikája* (1934) és a *Gondolkodás a kezekkel* (1936) című műveitől *A jövő a mi ügyünk* (1977) című könyvig (Rougemont, 1934, 1936, 1977) szüntelenül politikai elkötelezettséggel beszélt, nem a hivatásos politikusok által űzött politika értelmében, hanem az ember polgári elkötelezettségének egy sokkal szélesebb horizontjában, s ez az elkötelezettség szerinte a személy legmagasabb rendű kifejeződése. Ez az alapja annak, hogy elutasította a jobboldal és baloldal közötti hagyományos megkülönböztetést. „Mi nem akarjuk sem a jobboldal, sem a baloldal Európáját, de pártok nélkülít sem: ellenkezőleg, föderalista Európát akarunk.” (Rougemont, 1948, 140–141.)

A föderalizmus a perszonalizmus filozófiájának egy olyan meghosszabbítása, amely alapvetően befolyásolta a jelenkori európai gondolkodást: azáltal, hogy figyelmét a konkrét valóságra irányítja, hogy számot vet az emberi cselekvésekkel, vagyis a valóság gyakorlati oldalával, s hogy tiszteli a „más”-ságot, úgy tűnik, hogy a perszonalista filozófia ismét felfedezte az emberi személy középponti helyét és mással nem helyettesíthető szerepét. Ahogy Joseph M. Bocheński megfogalmazza: „A materialista filozófia kivételével, minden jelenkori gondolkodó spiritua-listának tartja magát, és az emberi lény különleges méltóságára helyezi a hangsúlyt. A perszonalizmust különösen drámai formában ábrázolják az egzisztencializmus képviselői, de a fenomenológia és a metafizikához kötődők több reprezentánsa is mellette foglalnak állást. Éppen ebben kellene látni a jelenkori filozófia fő sajátosságát, ami radikálisan megkülönbözteti a régítől: előbbi sokkal közelebb áll az emberi léthez, mint a korábbiak.” (Bocheński, 1947, 51.)

Az ember, fogalmazza meg Emmanuel Mounnier a kereszténység hozadékát a perszonalista gondolkodás számára, „nem az általános valóságokban (anyag, eszmék) való különböző részesedések keresztződése, hanem egy megbonthatatlan egész, amelynek egysége felülmúlja az őt összetevő sokaság összességét, ugyanis az abszolútban gyökerezik. A személy fölött nem uralkodik valamely sors, az eszmék égboltjának vagy egy személytelen gondolatnak (világszellemnek) absztrakt zsarnoksága, amely közömbös az egyéni életutakkal szemben, hanem egy olyan isten, amely maga is személyes, jöllehet különleges módon; egy olyan isten, aki „önmagát áldozta”, hogy magára vállalja és átalakítsa az emberi létet, és aki minden egyes embernek a

bensőségeség egyedi viszonyát nyújtja, az isteniségében való részesülés lehetőségét; egy isten, aki egyáltalán nem abban nyilvánul meg, mint ahogy azt a modernkori ateizmus képzelte (Bakunyin, Feuerbach), akik szerint az embert megfosztja emberi mivoltától, hanem ellenkezőleg abban, hogy számára a sajátjához hasonló szabadságot adományoz, hogy számára nagylelkűségért nagylelkűséget nyújt.” (Mounnier 1949, 11.)

A kereszténység eszkatologikus látomása tehát egy dialektikus feszültséget tartalmaz az isteni tekintély/hatalom és az emberi szabadság között. Míhelyt az egyik elnyomja a másikat, szellemileg a kései skolasztikában, politikai szempontból az isteni joggal felruházott modern abszolutista államban, az ember a szabad akarat lázadásával, a felvilágosodás racionalizmusával, a liberalizmussal, a polgári forradalom gazdasági és szellemi individualizmusával válaszol minderre. Hamarosan azonban a megszabadított Prométheusz a 17. és 19. század rendszereinek sziklájához lesz láncolva. Kant kritikája szerint „a jelenségek tapasztalati világa teljesen alá van vetve a mechanikai törvényeknek, és a magánvaló, a *noumenon* világa racionálisan megragadhatatlan marad.” (Bocheński, 1947, 18.) Ám ez az alapállás sem képes választ adni a kérdésre, hogy ki is az ember? Ellenkezőleg, Kant megnyitja az utat a 19. század zárt filozófiai rendszereihez: az idealizmushoz, amely az embert az elvekre vagy a „szellem”-re redukálja; a szcientista (pozitivista, materialista) filozófiákhoz, amelyeket csupán az egyes tudományos felfedezések szintetizálására alkotnak meg. Mindkét esetben a filozófiai reflexió elveszíti az emberi személy iránti érzékét. Ez nyilvánvaló a materializmus esetében, de a szubjektívnek nevezett filozófiákban (Kant, Fichte) szintúgy, bármilyen paradox is ez, mivel a

szubjektumot itt is, mindig mint az általános kritika eszközét veszik számba.

Az emberi sorsnak a 19. század zárt rendszereibe való „beleerőszakolásával” szemben, az egzisztencializmus hevesen reagál az igazi emberi létezés iránti figyelemmel, tehát egy a perszonalizmushoz közel álló megközelítéssel. Továbbviszi Kierkegaardnak a hegeli dialektikával való szembefordulását, és kinyilvánítja, különösen az olyan egzisztencialista gondolkodók esetében, mint Karl Jaspers, Gabriel Marcel, Max Scheler, a perszonalizmussal való közeli rokonságát.

Micsoda fejlődést találunk e szerzőknek az ember olyan konkrét problémáiról való elmélkedéseiben, mint a nyomor, félelem és a szenvedés, amelyeket az idealizmus elhanyagolt, vagy mint sokkal inkább Marx, aki megoldásukat a történeti folyamat végső fázisára halasztotta. Egyúttal erélyesen visszautasították a materializmust is, rámutatva az emberi létnek az egyszerű anyagra való visszavezethetlenségére, és aláhúzva a létnek a gondolattal szembeni elsőbbségét.

Tehát a perszonalisták alapvető törekvése az volt, hogy helyreállítsák az embernek a külvilággal és a társadalommal való egyensúlyát. Számukra az ember és a társadalom egy nyílt, dialektikus pár két pólusát alkotják, amelyet Daniel Rops „drámai egymásraltás”-nak minősített, és Robert Aron, valamint Arnaud Dandieu így írtak le: „Ezek nem távoli realitások, melyeket a tiszta ideák közötti 'senki földje' választ el egymástól, ellenkezőleg, olyannyira átjárják és áthatják egymást, hogy bármely szétválasztásukra irányuló törekvés az emberi tudat legfontosabb és leginkább éltető szöveibe vág bele. Ez a segélykiáltásnak és gyűlöletnek egy állandó ingázása a kettő között. A harc, amely megelőzi születésüket, soha nem hagyja el

őket. Ez egy nyílt küzdelem a krízisek időszakában, és lappang a békés pihenés periódusaiban. Ez azonban olyan feszültség, amelytől az emberiség, mint egy benne lakó démontól szüntelenül retteg, amelyre azonban szüksége is van, hiszen ez minden egyéni előbbrejutás rugója, következésképpen a társadalom emberi fejlődésének legfőbb hajtóereje.” (Aron – Dandieu, 1933, 10.)

Hogy a gyűlölet démona ne ragadja magával, a perszonalizmus egyszerre utasítja vissza a kollektívizmust és az individualizmust. A szociológus Jacques Ellul a maga részéről a párhuzamot húzza alá, ami az individualizmus és a kollektívizmus között fennáll. „Gyakran szokás szembeállítani ezt a két típust, úgy vélvén, hogy az individualista társadalomban az egyén értékét a közösség fölé helyezik. Így azután itt arra törekszenek, hogy megsemmisítsék a közösségeket, amelyek az egyéni cselekvés felelősségét behatárolják, miközben a tömegtársadalom semmibe veszi az egyént, s pusztán számjegyeknek tekinti azt. Ez azonban primitív, ideologikus szembeállítás. Valójában az individualista társadalom csak tömegtársadalom módján szerveződhet, miután a felszabadulás első lépése az, hogy szétfeszíti a kisközösségeket, a globális társadalom organikus intézményeit. Ebben a szakításban az egyén függetlenné válik a családtól, a helyi közösségtől, a szakmai és egyéb közösségektől, az egyházi közösségektől csak azért, hogy a globális társadalommal közvetlenül találja magát szembe. Ebből következően az egyének együttese, amely független az élő helyi közösségektől, soha nem lehet több, mint egy nem organikus felépült tömegtársadalom. Megfordítva, egy tömegtársadalom nem alapulhat egyéneken, hanem csak olyan embereken, akik a magány és a 'szemet szemért' elv fogságában élnek.

Ez azért van így, mert az egyént egy másik egyénnel egyenlőnek tartják, amely azonban ugyanazon absztrakció szülötte, és amelyet egy összesség pusztá számjegyének tartanak.” (Ellul, 1962, 105.)

Éppen ez a kettős kötődés keltette fel Denis de Rougemont figyelmét, aki az elemzést továbbvitte, rámutatva az individualizmus és a totalitárius állam cinkosságára. „Individualizmus és diktatúra között nem olyan mély az ellentét, mint azt általában gondolják. Itt inkább egy elkerülhetetlen egymásba fonódásról van szó. Az egyén csak úgy áll szemben az állammal, mint ahogy az üres a telivel: minél nagyobb, erősebb az üresség, annál nagyobb, hatalmasabb annak vonzereje. Ugyanilyen megfontolásból az etatizmus csak befejezi a felbomlásnak azt a folyamatát, melyet az individualizmus kezdett meg: feloszlatja a létező közösségeket, hogy jobban megvalósítsa megszervezésüket, megfigyelmezésüket. Az állam az egyén cementjével építi fel saját hatalmának betonépületét.” (Rougemont, 1981, 128.)

A perszonalizmus alapvető törekvése tehát, hogy megőrizze az ember sokirányú kötődését, aki egyszerre lehet többféle, egymásra épülő közösség polgára, de családfő is, dolgozó, szindikalista vagy egy szakmai testület tagja, aki rendszeresen sportol, kultúráلódik, és valamely egyházi közösséghez is tartozhat. Egyúttal fogyasztó, s valamely lakóháznak bérlője vagy tulajdonosa. Szükségszerűen beilleszkedik a közösségek, intézmények, egyesületek sorába, melyek egymáshoz való viszonya hol békés, hol feszült vagy konfliktusokkal terhes. Arról van szó, hogy respektáljuk ezt a többirányú realitást, biztosítva viszonyait, valamint struktúráit. Ez irányzat intézményesítése eredményezi az egység és különbözőség egyensúlyát a föderalizmusban.

A föderalista

A személy új fogalma, melyet a niceai zsinat fogalmazott meg, a kereszténység alapvető hozadéka (Rougemont, 1957, 60 sq.). Az ókori görög kultúra kibontakoztatta az egyéniséget. A római civilizáció ezzel szemben a polgár (citoyen) koncepcióján épül fel. Azonban az egyén éppúgy, mint a római polgár egy zárt világban mozogtak, ahol szubjektumként szemben álltak a barbárokkal és a rabszolgákkal, akiket tárgyaknak, objektumoknak tekintettek. Egymással való kapcsolatukat alapvetően az egyenlőtlenség jellemezte. Ezzel a korlátozó elképzeléssel szemben a kereszténység – a megtéréssel és az egyéniség forradalmával – minden embert felszabadít, nemest és rabszolgát egyaránt. Meghonosítja a személy és a másság teljes elismerését, ezt minden emberre kiterjeszti, hiszen az emberi méltóságra épít. A szabad és felelősségteljes embert a céljaihoz való törekvésében, a közösség kereteiben értelmezi, ahol hivatva van a kibontakozásra. Az egyén csak egy atom, a személy egyúttal viszony is; az egyik magában álló létező, a másik viszonylataiban él. Erre az alapra fognak felépülni a család és a föderalizmus fogalmai. A család előrevetíti a föderalizmust az autonóm személyiségek legkisebb egységeinek keretében: az egyéniség a maga személyiségének fejlesztésével gazdagítja a közösséget. Ez minden föderatív közösség alapelve, és ez az a vezérfonal, amely végighúzódik Denis de Rougemont eszméiben és új meglátásokban oly gazdag gondolkodásában. Éppígy a Nyugat és a Szerelem is a föderalizmus lényegét fogalmazza meg, ahogy az egy meglepően eredeti szemszögből feltárul. A teremtő különbözőség alatt egy alapvető kontinuitás tetszik át, Denis de Rougemont megállapítása szerint: „semmi

meglepő nincs abban, hogy tíz évvel később újraolvasva a művet... csodálkozom, hogy itt a célnak, a legfőbb erkölcsi parancsnak egy olyan elvét találtam meg, amelyről korábban meggyőződésem volt, hogy megtalálom. És ma, miután közzétettem egy nyílt levelet az európaiak számára, és nem tudom hány oldalt a regionális közösségekről, szövegeket, amelyek – úgy tűnik – tetőtől talpig megújították a föderalizmusról való elgondolásaimat, ezek alapvető fogalmait tömören, de világosan már ebben az 1936-ban megjelent könyvben megtalálom.” (Rougemont, 1972, 7.)

Különbőség az egységben elvén alapulva a föderalizmus egyúttal egy módszer, a valóság egy megközelítési módja és a társadalmi szervezetnek egy formája. Egyúttal azonban egy mély átalakulás, forradalom is. „Nálunk nem látok más utat egy új társadalom modelljének kialakítására, mint az európai föderalizmus vállalkozásának a régiók (és nem a nemzetállamok) alapján történő megvalósítását: ennek célja nem a nemzeti össztermék növelése lenne, hanem a dinamikus egyensúly a három állandóan széthúzó tényező, az ember, a közösség és a természet között; valamint az egyének és a civil társadalom szabadsága, nem pedig a nemzetállami hatalom. Ha ez nem történik meg, a forradalom pusztán a szekták, a baloldali pietisták vagy a többé-kevésbé paranoiás intelligencia locsogása.” (Rougemont, 1972, 11.)

„A nemzetállam egyenlő a háborúval”, ismételte szüntelen Denis de Rougemont. Nietzsche szerint ez a rideg szörnyetegek közül a legridegebb, ami szembeszegül országaink egyesítésével és a régiók életképességével. A legegyszerűbb szociológiai viselkedés szerint: a privilégiumokat élvezők meg kívánják őrizni privilégiumaikat, a hatalmasok hatalmukat, a kormányzók kormányukat.

Valójában a nemzetállamoknak ebben a tehetetlenségében kell látni nem csupán egy politikai föderáció megvalósításának akadályát, hanem ez áll útjában a föderalista elvek alkalmazásának, a civil társadalom működésének, a gazdasági és kulturális élet megújulásának is. Mindezt Denis de Rougemont csodálatosan fejezi ki: „Mégfogalmazhatjuk az Egyesült Európa szükségességének gondolatát a világ mai helyzetéből való kiindulással, a mi kulturális szintézisünknek a történelemben játszott központi szerepével, a világpolgári elkötelezettséggel, mely Európára legkiemelkedőbb pillanataiban mindig jellemző volt, és a gyarmatosítás veszélyével, amely napjainkban, Nyugaton és Keleten egyaránt népeinkre nehezedik. De kiindulhatunk az ember és a személy hivatásának egy olyan felfogásából, egy olyan emberi hozzáállásból, amely magára vállalja és átalakítja az állandó konfliktust az egyes és az általános, a helyi és egyetemes, individuális és univerzális között. Ez egy olyan konfliktus, amely a társadalmi kapcsolatok és a közösségek kialakítására, végül ezek föderációjára ösztönöz; Európa kikerülhetetlenül az univerzalizmus-hoz vezető úton halad, de ez nem öncél, hanem a személyiség dinamikus felszabadulásának dialektikája, vagy még inkább (és igazából ez a döntő), mint perszonalista meggyőződésünk történelmi műve.” (Rougemont, 1974. 69.) Az európai föderalizmus Denis de Rougemont számára nem a kormányzatok műve lesz, akik nemzetük érdekeinek a világ többi részével szemben való megvédésével vannak megbízva.

A szubszidiaritás elve mindig is Denis de Rougemont gondolkodásának középpontjában állt. Miközben gyakran idézte egy amerikai diplomata megfigyelését, ezt európai fogalmakra így ültette át: „Soha ne bíz-

zatok olyan feladatokat nagy politikai egységekre, amelyek kisebb keretekben is megvalósíthatók. Amit a család meg tud oldani, azt nem az önkormányzatnak kell megtenni. Amit az önkormányzat el tud intézni, azt nem az államnak kell magára vállalnia. És amit az államok véghez tudnak vinni, azt nem a föderalista kormányzatnak kell megvalósítania.” Ugyanez az elv érvényes az egyesült Európára, amelynek csak azokat a feladatokat szabad magára vállalnia, amelyek az egyes államok képességeit meghaladják. Az egyes közösségek, régiók és az európai szövetség kompetenciáját az elvégzendő feladatok nagyságának kell meghatározni. A feladatok nagysága különböző szinteknek felel meg – közlekedés, energiagazdálkodás, foglalkoztatás, infláció, honvédelem –, a döntés mértéke kontinentális vagy globális méretekre is felemelkedhet. Eközben szóba sem jöhet a központosítás, sokkal inkább az új dimenziókhoz való alkalmazkodás. Denis de Rougemont egész életében támogatta, ösztönözte olyan erők, csoportok létrejöttét és fejlődését, amelyek készek a föderalista modell megvalósításának elősegítésére, mondván: „a föderalizmus gondolata a jelen nagy problémája, ha nem a leggyakrabban felvetődő kérdés.” És ebből adódik a következtetés: „A föderalizmus egyenlő a régiók autonómiája plusz a számítógépek.” (Denis de Rougemont, 1948.)

1948-ban, az *Európa a tét* (Rougemont, 1948) című könyvében, és 1969-ben, a *Megjegyzések egy föderalista etikához* (Rougemont, 1979, 259–265.) című tanulmányában meghatározza a föderalizmus elveit és értékszempontjait. Egyébiránt ez az egyetlen olyan mű, amely Proudhonéval egyetemben kifejti a föderalizmus alapgondolatait. Ezek közül kiemelkedik a hegemoniáról és a zárt rend-

szerekről való lemondás, mivel szövetkezni annyi, mint a különböző dolgokat egyesíteni. A föderalizmus nem ismeri a kisebbségek problémáját: megőrizni minden egyes kisebbség saját minőségét, éppen ez a föderalizmus célja, éppúgy, mint megtartani a nemzetek vagy a társult államok, illetve régiók sajátos értékeit. Mindezen felül a komplexitás szertetésén nyugszik; ez éppen az ellenkezője a totalitarizmus szimplifikálásának, a központi hatalom által kikényszerített uniformitásnak. Valójában a föderalizmus fokról fokra formálódik meg a személyeken és a csoportokon keresztül. A föderalizmus a szabadság, a demokrácia és a pluralizmus terében születik meg és növekszik, a gondolatok és kultúrák, pártok és régiók sokaságában, a komplex és a különbözőséget is elismerő társadalom szövedékében. A föderalizmus az áramkör képzetét idézi fel, amely alulról felfelé áramlik. Alulról építkezik, nem pedig felülről erőltetik a decentralizáció mintájára. Utóbbi fogalmat egyébként Denis de Rougemont nem szívesen alkalmazta. A régióhoz hasonlóan a föderalizmus is természetes és funkcionális, nem pedig egy mesterségesen kialakított ellentétpár egyik szegmense.

A föderalizmus elveinek ezt a tablóját kiegészíti az értékekre való emlékeztetés, amelyek a föderalista szellemet jellemzik a *Törvények szellemé*-ben kifejtett erények mintájára. Ez értékek közül kiemeli a valóság és különösképpen a regionális realitások tisztületét; szintúgy azonban az emberközeli lépték megbecsülését, szemben a központosított állam gigantomániájával. Egy újabb érték a tolerancia, ami a „más”-ság, az alteritás elfogadását jelenti, a másik ember elismerését. Ez egy olyan erény, amely mindenki számára biztosítja a kibontakozás lehetőségét. A föderalizmus elveinek és értékeinek ezek a vezető

gondolatai, amelyek áthatják a *Szerelem és a Nyugat*, a *Gyakorlati gondolkodás* című műveit, és amelyek társadalmi kivetítése a föderalista gondolat.

A regionalista

Denis de Rougemont föderalista gondolkodása egy új dimenzióval gazdagodott: ez a regionalizmus. A régiók a föderalizmus tartópillérei, és egy újabb szintet képeznek ennek európai épületében.

Hogyan lehet meghatározni a régiót? Vidal de la Blache szerint „egy régió nem körülhatárolja, hanem felismeri magát”. Denis de Rougemont számára régiók elsősorban földrajzi egységek, másrészt funkcionális alapon szerveződnek, ebből következően lehetnek: történelmi régiók, ökológiai régiók vagy egyetemi régiók. Ezekre való tekintettel lesz érthető a régiók különbözősége, amelyeknek kiterjedése függ feladataik változosságától. Nem kívánjuk használni a variábilis geometria fogalmát, Denis de Rougemont megközelítése éppen ennek ellenkezője, a föderalizmus ugyanis éppen a kifinomultság szellemével kapcsolódik össze. A régió mindenekelőtt a civil kezdeményezés területe, mely a közösségek hálózataiból épül fel. Ez az a közeg, ahol a polgárok saját kezükbe vehetik közös ügyeiket, jövőjük alakítását.

Denis de Rougemont szemben állt a nemzetállam gondolatával, amely számára a megsemmisítendő ellenséget testesítette meg. Miközben azonban emlékeztetett arra, hogy a hatalom tévesen demokratikusnak tekintett játékában „lényegét tekintve minden párt totalitárius, és megelőlegezi a totalitárius államot a maga brutalitásával és termékeltenségével” (Rougemont, 1948, 140–141.), szerinte mégis a nemzetállam a föderalizmus épületének egyik szintjét képezi. Tulajdonkép-

peni elveinek megfelelően a létező realitásból indult ki. Tehát bármennyire is fájdalmas, a nemzetállam létezik, és így el kell fogadni. Ezt elismerve a nyolcvanas évek elején készült előadásaiban és írásaiban éppúgy, mint a barátaival folytatott vitákban, egy új álláspontot foglalt el: „Nem óhajtom a nemzetállam megsemmisítését, ez lehetetlen. Javasolom azonban ennek felülről és alulról történő meghaladását, amelynek eljött a lehetősége a 20. században. Felülről meghaladni a nemzetállamot, ez európai föderációt jelent, alulról pedig a régiók szintjén lehet rajta túllépni.”

Az első konferenciától kezdve, amelyet 1970-ben a régiók Európájának szenteltek – s amelyet még öt hasonló követett – Denis de Rougemont a régiót a jövőbeli európai föderáció dinamikus alapjaként képzelte el. A régió az európai jövő alapvető összetevőjét jelenti. Többféle szempontból is meglelt az az elégtétele, hogy elképzelése valósággá vált. Valóban részt is vett az Európai Közösség, hasonlóképpen a különböző európai országok gazdasági régióinak létrehozásában.

Az európai regionalizáció e perspektívájában felvetette a Régiók Európai Tanácsának gondolatát, amelyet utóbb az Európai Parlament mellett állítottak fel. Valójában úgy értékelte, hogy Európa jövőjére nézve hasznosabb volna, ha a szenátorokat regionális szinten választanák meg, mint hogy továbbra is fenntartsák a miniszterek tanácsa intézményét. Ez a politikai elgondolás sokkal jobban megfelelt az európai realitások és különbözőségek széles spektrumának.

Föderalista gondolkodásának fejlődése a legkitűnőbb illusztrációja annak a föderalista módszernek, amely nem egy zárt rendszer felállítása útján kíván előbbre lépni, hanem a fokról fokra történő megvalósítás eszköze-

vel. Innen ered a gondolatainak tartalma és gondolkodásmódja közötti bensőséges megfelelés.

Általában a föderalizmus ettől fogva mint egy politikai, gazdasági, szociális és kulturális struktúra jelenik meg: többféle, alapvetően autonóm közösséget foglal magába, amelyeket közös intézmények kötnek össze. Utóbbiakra azonban csak olyan mértékű hatalmat és kompetenciát ruház át, amely nélkülözhetetlen a közös érdekek érvényre juttatásához. Föderalizmusról akkor beszélhetünk, ha egység és különbözőség kölcsönös viszonyban állnak egymással, ha a hatalom és a kompetenciák megfelelő módon oszlanak meg a föderalizmust alkotó és az általuk létrehozott közösségek között, végül ha az összetevő közösségek részt vesznek a létrehozott közösségek döntéseiben.

A jövő a mi ügyünk

Denis de Rougemont alapvetően újszerű gondolatai és tevékenysége mindig a jövő felé irányultak.

A régiók fejlődése és a közöttük lépésről lépésre kibontakozó kapcsolatrendszer szövődése képezik a haladás előremutató módján a jövő föderációjának legmegbízhatóbb alapját. Ebben a perspektívában kap szerepet két terve is: a Régiók Tanácsa és az európai ügynökség terve. Utóbbiak feladata lenne, hogy közös terveket dolgozzanak ki az olyan, a legkülönbözőbb területekre kiterjedő interregionális kapcsolatok fellendítésére és összehangolására, mint az energetika, a környezetvédelem, az oktatás és a kultúra, a tudományos kutatások és a más kontinensekkel való kapcsolatok.

Az európai környezetvédelemért folytatott harc különösen foglalkoztatta, a CEC más tagjaival együtt főszerepet vállalt a „Környe-

zetvédelem, Régió, Föderalista Európa: egy küzdelem” elnevezésű mozgalomban.

A technikai újítások és ezeknek a társadalomra gyakorolt hatása ugyancsak figyelmének középpontjában álltak: hogyan lehet közben tartani a technikai fejlődést és annak hatásait?

Denis de Rougemont e problémát az informatika kapcsán vetette fel. El kell kerülni, hogy az ember az informatika rabjává váljon. „Ma az informatika arra ösztönöz, hogy helyettünk gondolkozzon, mégpedig gyorsabban, mint saját magunk, azonban megteremti az emlékező- és ítélőképességünk, valamint teremtőerőnk elsoványításának veszélyét, miközben megsokszorozza a hatékony mentális debilitás egy virágzó fajtáját.” (Rougemont, 1977, 353.)

„És emlékeztetnék minden technikai fejlesztésünk kétarcúságára: az automatizálás technikai forradalmának a kényelem korszakához kellene vezetnie, ehhez képest a munkanélküliség érájában vagyunk. Az ipar termelékenysége a bőséget sejteti. Ehhez képest Nyugaton a növekvő nyomort látjuk, s éhséget a világ többi részén (néha magunknál is). S nehéz megmondanunk, hogy az ipar válságától, olaj- vagy energiválságától vagy a kínai áttöréstől kell jobban tartanunk... ezek közül mind egyik előreláthatatlanul sújtott bennünket az utóbbi évtizedek jelentős eseményeiben... Tehát az előreláthatatlan e szédítő jövője előtt tegyük ölbe kezünket, és a szokásos módon folytassuk, ami azt jelenti, hogy előbb cselekedjünk, amikor még túl korán van ahhoz, hogy bármit is előre lássunk, és utána gondolkodjunk, amikor túl késő van, hogy bármit is megváltoztassunk?” (Rougemont, 1977, 9.)

A Bölcsek Tanácsának gondolata ebből az aggodalomból született. Azt kívánta, hogy különböző szinteken, de legfőképpen euró-

pai szinten, alakítsák meg ezt a Tanácsot, amelynek feladata lenne a célok és a megvalósítási eszközök közötti viszony vizsgálata. Az emberi, erkölcsi, társadalmi célokról és a rendelkezésre álló technikai eszközökről van itt szó. Ezen technikai eszközök és a Személy szabadságának összeegyeztetéséről, hogy elkerüljük a társadalmi vagy természeti környezetszennyezést.

A Bölcsek Tanácsa hasonlóképpen szembezállna a „finalitás problémájának visszatorzításával”. A tanács a következő alapelvet alkalmazná: „Halálosan veszedelmes az ember anyagi hatalmának megnövelése, amelyet bizonyára a másokon való uralom és a pusztítás szenvedélyének szolgálatába állít, ha nem növeljük egyidejűleg a végső célként tekintett Személy szolgálatában álló szellemi erőforrásokat. Ez olyan Személyt jelent, akinek szabadságában áll a magaválasztotta egyedi hivatásának engedelmessé válni.” (Rougemont, 1977, 9.)

Denis de Rougemont néhány használati utasítást mellékel minden újítás mellé, és felvázol néhány korlátot is. Éppígy azt követeli, hogy határozottan vessenek el minden olyan találmányt, amelynek sikere a személy szabadságával összeegyeztethetetlen, és utasítsanak el minden olyan újítást, ami elősegítené vagy természetesen előnyben részesítené a megalomán vállalkozások létrejöttét. E területen is még bizonytalan az előrelátás. Kezdetben nem tűnt úgy, hogy a számítógépek, illetve az azokat előállító vállalatok gigantikus méreteket öltenek. Lehetett-e előre látni a PC (személyi számítógép) robbanásszerű fejlődését, s az őket és programjaikat előállító kis vállalkozások hihetetlen méretű virágzását?

A számítógép természetesen számos előnyt nyújt a végeláthatatlan kalkulusokban, valamint a komplex kérdések megközelítését il-

letően, s a rutinfeladatok elvégzésében is. Denis de Rougemont ezért nem habozott összekötni a régiót a föderatív egyesülések komplexitásával. De úgy vélte, hogy egy eldöntött dologról van itt szó, és figyelmesebbnek kell lenni a veszélyekre, még inkább a kockázatokra, az érintettek figyelmeztetése céljából. Néhány példával illusztrálhatjuk elképzelésének eredetiségét. A leggyakrabban felhozott érv az informatika mellett, hogy meggyorsítja a számítási műveleteket. A nyereség meggyőző az idő, a költségek és a hatékonyság tekintetében. De az összes többi területen: biológiai, etikai, szellemi-spirituális szempontból a tartam pozitív szerepet játszik. Valóságos, élethez közeli, gyakran alkotó, mint például a zene esetében. Ezek a területeken, ahol az időt megéltük, a gyorsaság romboló erővé válhat; minden olyan területen pozitív viszont, amely belső elsajátítást és érlelődést kíván. „Annak semmi értelme, hogy egy meditációt egy szempillantásra redukáljunk; s számomra teljesen érdektelennek tűnik a másodperc töredéke alatt beteljesülő szerelem.” (Rougemont, 1977, 15.)

Denis de Rougemont óv a dolgok uniformizálásától, ami maga a személy egyedi és minőségi tulajdonságainak az eltörlését jelenti, éppígy attól a tendenciától is, ami támogatja és terjeszti a „terméketlen, érdekelvű gondolkodást”, a szellem robotizálását.

Ami a számítógépek segítségével történő oktatást illeti, úgy véli, minden professzor nagy meglepetésére rájön egy napon arra, hogy ami a tananyagból megmarad, az csak annyi, amit tudtán kívül közvetített a legjobb hallgatói számára. Jól mondta Jaures: „Az ember nem azt tanítja, amit tud, hanem azt, ami ő maga.” (Rougemont, 1977, 12.)

A számítógéppel történő oktatással szembehelyezi a közvetlen érintkezést, ahol az

oktató személyisége fontosabb szerepet játszik, mint a gondolatok közvetítése.

Denis de Rougemont gondolatain, cselekedetein, elképzelésein keresztül, a különbözőségek és a gazdagságuk dacára, egy mély egység csillámlik át. Ez alapjában a föderalizmus, ami a közösségek és a személyek pluralizmusán alapul, a kisebbségek és a régiók különböző kultúráján és a polgárok különböző szintű tevékenységekben történő részvételén. Az olyan elvek, mint a szabadság és a felelősség, melyek a személy minőségét adják, a föderalizmusban öltönek testet, s formálják a gyakorlati, technikai megvalósítást. Ez nem előre megvalósított harmónia, hanem fokozatosan formáljuk ki – ez Denis de Rougemont életművének bensőséges vezérfonala. Számára a kultúrák föderációja képezi az egyesülési politika alapját. Innen ered a fogalom tágabb értelmében, a kulturális értelemben vett Európa gondolata. Denis de Rougemontnak, aki a kulturális Európa alapító

atyja, Jean Monnet, a politikai egységen alapuló Európa apostola adta meg a legnagyobb tiszteletet, aki élete végén nyilatkozta: „ha újra kezdeném, a kultúrával kezdeném.”

A több-kevesebb jóindulattal rendelkező szkeptikusok, a realisták hidegen fognak replikázni az eredményekre utalva: a föderalista utópia még napjainkban sem valósult meg. De melyik gondolkodó ringathatja magát még életében abban a hitben, hogy gondolatai tökéletesen megvalósultak, hogy sikerült véghezvinni cselekedeteit? Az olyan keresztény, mint Denis de Rougemont, kétségtelenül tudatában volt a befejezetlen mű tragikumának. A befejezetlenség az emberi lét velejárója, de ebben az esetben is valóban egy kifejezett kudarcról van szó?

Kulcsszavak: *kereszténység, perszonalizmus, regionalizmus, föderalizmus, európai egyesülés, Centre Européenne de la Culture, kultúra, Régiók Tanácsa, Bölcsék Tanácsa*

IRODALOM

- Aron, Robert – Dandieu, Arnaud (1933): *La révolution nécessaire* (Az elkerülhetetlen forradalom). Grasset, Paris
- Bocherński, Joseph M. (1947): *Europäische Philosophie der Gegenwart*. Francke, Bern–München
- Ellul, Jacques (1962): *Propagande* (Propaganda). Armand Colin, Paris
- Mounnier, Emmanuel (1949): *Le Personnalisme*. Presse Universitaire de France, Paris
- Rougemont, Denis de (1934): *Politique de la Personne*.
- Rougemont, Denis de (1948): *L'Europe en Jeu*. La Baconnière, Neuchâtel
- Rougemont, Denis de (1957): *L'aventure occidentale de l'homme* (A nyugat-európai ember kalandja). Albin Michel, Paris

- Rougemont, Denis de ([1936] 1972): *Penser avec les mains*. Idées–Gallimard, Paris
- Rougemont, Denis de (1974): Alexandre Marc et l'invention du Personnalisme (Alexandre Marc és a perszonalizmus keletkezése). In: *Le Fédéralisme et Alexandre Marc* (A föderalizmus és Alexandre Marc). Centre de Recherche européennes, Lausanne
- Rougemont, Denis de (1977): *L'Avenir est notre affaire*. Stock, Paris
- Rougemont, Denis de (1979): *Notes pour une éthique du fédéralisme in Werner Kagi*. édité par U. Häfelin, W. Haller, D. Schindler.
- Rougemont, Denis de (1981): Fédéralisme, Personnalisme, Economisme (Föderalizmus, perszonalizmus, ökonomizmus). In: *Liber Amicorum, Henri Brugmans, Au service de l'Europe* (Európa szolgálatában). Fondation européenne de la Culture, Amsterdam